



Faiq Ələkbərli

AMEA Fəlsəfə
İnstitutunun
aparıcı elmi işçisi,
dosent, fəlsəfə üzrə
fəlsəfə doktoru

III Yazı

Ancaq burada diqqəti çəkən əsas amil o idi ki, hər iki dövlət başçısı Qarabağın azadlığa qovuşmasından, Azərbaycana yenidən birləşməsindən bəhs edərkən, hazırda da Xankəndi başda olmaqla Dağlıq Qarabağın ermənilər yaşayan və Rusiya "sülhməramlıları"nın nəzarəti altında olan bölgədə yaşananlarla bağlı bir söz demədilər. Belə ki, hazırda Rusiya "sülhməramlıları"nın nəzarət etdiyi Dağlıq Qarabağda separatçıların rahat hərəkət etmələri, orada separatçıların başçısının sözdə "İqamətgahında" görüşlər keçirib "təyinatlar" vermələri və bu kimi qəbul ediləməz hallar davam etməkdədir. Üstəlik, Laçın koridorunun, özü də 5 kilometrlik bir en şəkildə mövcudluğu narahatçılıq doğuran ciddi faktordur.

Digər tərəfdən bir çox hadisələr göstərir ki, Dağlıq Qarabağ bölgəsindən erməni silahlıları tamamilə təmizlənməmişdir. Üstəlik, erməni terrorçuları Rusiya sülhməramlıları arxasına alaraq mövcud təmas xəttlərində möhkəmlənməyə çalışırlar. Burada diqqəti çəkən əsas məqamlardan biri də, hələ də Dağlıq Qarabağ bölgəsində təmas xəttinin olması və atəşkəs deyilən bir anlayışın mövcudluğudur. Xüsusilə də, 26 noyabr, 8 dekabr, 12 dekabr 2020-ci il tarixlərdə erməni terrorçuların Xocavənd rayonunun Sur kəndində, Hadrut qəsəbəsi yaxınlığında Azərbaycan əsgərlərini şəhid etmələri, üstəlik vaxtilə yalnız azərbaycanlılar yaşamış iki kəndi boşaltmaq istəməmələri və Azərbaycan əsgərinin silah gücünə oranı geri qaytarmaları narahatçılığımızın əsassız olmamasını ortaya qoyur. Digər tərəfdən 8-12 dekabr tarixində baş verən, 10 noyabr üçtərəfli Bəyanatdan sonra atəşkəsin ciddi pozulmalarını kimi qiymətləndirilən ki, bu da başa düşülən deyildir. Bu cür hallar dekabrın sonlarına doğru Xocavəndin Tuğ kəndində təkrar olunmuş, yenə də Azərbaycan əsgərləri arasında şəhid və yaralanmalar olmuşdur.

Hər halda Azərbaycan əsgərinin öz ərazisində terrorçuları təmizləməyə davam etməsi atəşkəsin pozulması deyil, terrorçuların məhv edilməsi olaraq dəyərləndirilməlidir. Artıq bununla bağlı 13 dekabr Azərbaycanın Müdafiə Nazirliyinin və Dövlət Təhlükəsizlik Xidmətinin birgə məlumatı da yayınlanıb. Həmin məlumatda da göstərilir ki, Rusiya sülhməramlıları erməni terrorçularını oradan çıxartmaq üçün Azərbaycanla birgə iş aparsa da, ancaq bəzi erməni terrorçuları Azərbaycan torpaqlarını tərk etmək əvəzinə terrorçuluqla məşğuldurlar. Məlumatda, erməni terroru nəticəsində Azərbaycan əsgərlərindən dörd şəhid olduğunu, buna adekvat olaraq da Azərbaycan Respublikasının Dövlət Təhlükəsizlik Xidmətinin Xocavənd rayonu ərazisində antiterror əməliyyatı keçirmək

məcburiyyətində qaldığı bildirilib. Məlumatda o da bildirilir ki, Ermənistan tərəfi üçtərəfli bəyanatın müdaxilələrinin yerinə yetirilməsini təmin etməli, atəşkəs rejiminin qorunmasına və sülhün təmin olunmasına dəstək verməli, ərazidə qalmış erməni silahlı dəstələri və ya Ermənistan silahlı qüvvələrinin qalıqları vasitəsilə təxribatların törədilməsi, vəziyyətin qəsdən gərginləşdirilməsi cəhdlərindən çəkinməlidir.

Ancaq görünən odur ki, hazırda Dağlıq Qarabağın ermənilər yaşayan və Rusiya sülhməramlılarının nəzarəti altında olan ərazilərdə Azərbaycan hakimiyyəti bərqərar olmayacağı müddətcə, bu kimi "atəşkəs" pozulması halları çox olacaqdır. Ümumiyyətlə, Azərbaycanın öz ərazisində "atəşkəs" anlayışının, o cümlədən dövlət daxilində hər hansısa "təmas xətti"nin olması qəbul ediləməzdir. Bunun tək çıxış yolu Laçın koridorunun bağlanması, Dağlıq Qarabağın hazırda Rusiya sülhməramlılarının nəzarəti

yini və Rusiya sülhməramlılarını ciddi şəkildə tənqid etmiş, bunun bir daha təkrarlanmaması üçün xəbərdarlıq etmişdir. Şübhəsiz, Ermənistan ərazisindəki terror qruplaşmalarının Azərbaycan ərazisinə keçərək təxribat törətmələrinə görə Ermənistan və Rusiya sülhməramlıları məsuliyyət daşıyır. Əgər bu hallar tez-tez təkrarlanarsa, Azərbaycan dövləti beynəlxalq hüquqa əsasən müvafiq addımlar atmaq məcburiyyətində qalacaqdır. Dövlət başçısı İlham Əliyevin də qeyd etdiyi kimi, Azərbaycanın öz ərazisində istənilən təxribatçılığı artıq terrorçuluq kimi qiymətləndirilir və ona görə də hərəkət edəcək. Bizcə, Ermənistan rəhbərliyi bundan ciddi nəticələr çıxarmalıdır. Əks təqdirdə, dəmir yumruq ermənilərin başının üstündən əksik olmayacaq. Yalnız Ermənistan deyil, onun açıq və gizli tərəfdarları da bundan ciddi nəticə çıxarmalıdır.

11 yanvar 2021-ci ildə Rusiya Federasiyasının paytaxtı Moskvada ye-

Digər tərəfdən Ermənistanın təxribatçı addımları ilə 10 noyabr bəyanatında öz əksini tapmış müddəaların gerçəkləşməsinin sual altında qalması baş verərsə, Azərbaycan da beynəlxalq hüquq müstəvisində öz haqq işini hərbi yolla davam etdirmək məcburiyyətində qalacaq. Hər halda Azərbaycan noyabrın 10-da imzalanmış üçtərəfli bəyanata ciddi şəkildə əməl etdiyi halda, Ermənistan tərəfi bir çox hallarda ciddi kənara çıxmaları yol verir. Xüsusilə də Dağlıq Qarabağdakı qondarma rejimin rəhbərliyi ilə görüşlər keçirir, üstəlik, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü pozur və digər təxribatçı hallara yol verir. Azərbaycanın humanitar məsələlərlə bağlı bəzi proseslərə həssas davranmasından nə Ermənistan, nə də Rusiya sülhməramlıları sui-istifadə etməməlidir. Dağlıq Qarabağda baş verən hər bir şeydən Azərbaycan dövlətinin xəbəri olmalı və buna nəzarəti həyata keçirməlidir. Ümid edirik ki, Türkiyə və Rusiyanın birgə Monitoring Mərkəzi bu

də bir il Azərbaycanda olacaq və Dağlıq Qarabağda elan olunmuş atəşkəsə nəzarət üçün Rusiya ilə birlikdə Sülhməramlı Monitoring Mərkəzində iştirak edəcəkdir. İndiki halda ümidimizi ilk olaraq Türkiyə əsgərlərinin Sülhməramlı Monitoring Mərkəzində olması və prosesləri diqqətlə və yaxından izləməsidir. Hər halda ümid edirik ki, Türkiyə Dağlıq Qarabağın faktiki olaraq nəzarəti altında olmayan, ancaq de-yure Azərbaycan aid olan hissəsində baş verənləri yaxından izləməklə qalmayacaq, həmin ərazilərdə də Azərbaycan hakimiyyətinin tam bərqərar olmasına öz töhfəsini verəcəkdir. Bunun üçün isə, qısa müddətdə Azərbaycanla Türkiyə arasında hərbi sazişin bağlanması və Türkiyənin hərbi bazasının Azərbaycanda yerləşdirilməsidir. Bununla bağlı 2020-ci ilin dekabrın sonlarına doğru və 2021-ci ilin yanvarında Türkiyənin həm Sülhməramlı Monitoring Mərkəzində iştirak etmək, həm də Azərbaycanda hərbi bazaların yara-

Qarabağ məsələsi və Güney Azərbaycan Milli Hərəkəti



altında olan Xankəndində, Xocalıda, Əsgəranda, Xocavənddə, Ağdərədə Azərbaycan bayrağının dalğalanmasıdır. Bir sözlə, Laçın koridoru bağlanmadığı, Rusiya sülhməramlıları (əgər onları sülhməramlı adlandırmaq mümkündürsə) Dağlıq Qarabağ bölgəsini tərk etmədiyi müddətcə, Azərbaycanın BMT tərəfindən tanınmış ərazisində suveren hakimiyyətinin tam bərqərar olması da mümkün olmayacaqdır. Hər halda 2-ci Qarabağ Vətən müharibəsində 2840-dan çox şəhid verən, minlərlə qazisi olan Azərbaycan əvvəl-axır ərazi bütövlüyünü tam şəkildə təmin etməlidir.

Ona görə də, 10 noyabr 2020-ci il tarixində imzalanmış üçtərəfli (Azərbaycan-Ermənistan-Rusiya) bəyanata Ermənistanın bir çox hallarda əməl etməməsi, Rusiya sülhməramlılarının da öz səlahiyyətlərindən tez-tez kənara çıxmalara yol verməsi Azərbaycan xalqını ciddi şəkildə narahat etməkdədir. Xüsusilə də, Ermənistanın yüksək çinli məmurlarının Dağlıq Qarabağa qeyri-qanuni şəkildə səfər etmələri, üstəlik Xankəndində qondarma rejimin tör-töküntülərinin "başçısı" ilə görüşlər keçmələri əslə qəbul ediləməzdir. Çox təəssüf ki, 2021-ci ilin yanvar ayının ilk günlərində də Ermənistan tərəfindən hamı terrorçuların, həm də yüksək çinli məmurların Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinə qeyri-qanuni şəkildə səfər etmələri baş vermişdir. Azərbaycanın dövlət başçısı İlham Əliyev də haqlı olaraq hər iki məsələyə bağlı Ermənistan rəhbərli-

raq dəyərləndirilməlidir. Artıq bununla bağlı 13 dekabr Azərbaycanın Müdafiə Nazirliyinin və Dövlət Təhlükəsizlik Xidmətinin birgə məlumatı da yayınlanıb. Həmin məlumatda da göstərilir ki, Rusiya sülhməramlıları erməni terrorçularını oradan çıxartmaq üçün Azərbaycanla birgə iş aparsa da, ancaq bəzi erməni terrorçuları Azərbaycan torpaqlarını tərk etmək əvəzinə terrorçuluqla məşğuldurlar. Məlumatda, erməni terroru nəticəsində Azərbaycan əsgərlərindən dörd şəhid olduğunu, buna adekvat olaraq da Azərbaycan Respublikasının Dövlət Təhlükəsizlik Xidmətinin Xocavənd rayonu ərazisində antiterror əməliyyatı keçirmək məcburiyyətində qaldığı bildirilib

nə də dövlət rəhbərlərinin iştirakı ilə ən yüksək səviyyədə üçtərəfli (Azərbaycan-Ermənistan-Rusiya) görüş keçirilmişdir. Bu görüşdə Azərbaycan dövlət başçısı İlham Əliyev bir daha Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin tarixi arxivinə atıldığını və Ermənistanın 10 noyabr bəyanatına əməl etməsinin vacibliyindən bəhs etmişdir. Rusiyanın dövlət başçısı V.Putin isə 10 noyabr bəyanatının müddəalarının yerinə yetirilməsi ilə paralel olaraq daha çox Azərbaycan və Ermənistan arasında nəqliyyat və iqtisadi sahələrdə münasibətlərin yaranması məsələsinə vurğu yapmışdır. Bizcə, Azərbaycan və Ermənistan arasında münasibətlərin normalaşması, yeni nəqliyyat və iqtisadi sahələrdə hər hansı bir irəliləyişin olması üçün ilk növbədə, Ermənistan Dağlıq Qarabağın Azərbaycan ərazisi olduğunu və onun BMT tərəfindən təsbit olunmuş ərazi bütövlüyünü tanımalıdır. Başqa sözlə, Azərbaycanın de-fakto və de-yure Dağlıq Qarabağ üzərində hakimiyyəti bütün sahələrdə təsbit olunmalıdır.

məsələlərə nəzarəti tezliklə öz üzərinə götürüb Dağlıq Qarabağda baş verən bütün hadisələrlə bağlı Azərbaycan hökumətini məlumatlandıracaqdır. Ən vacibi odur ki, Türkiyənin dövlət başçısı R.T.Ərdoğanın da dediyi kimi, çox keçmədən Dağlıq Qarabağda Rusiya və Türkiyənin birgə Monitoring Mərkəzinə, Rusiya sülhməramlılarına da ehtiyac qalmayıb Azərbaycan dövləti bölgəyə tam hakim olacaqdır.

Bizcə, bununla bağlı Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün sözün tam anlamında gerçəkləşməsi yolunda Türkiyənin hərbi bazasının Azərbaycanla olması çox vacib rol oynaya bilər. Hələlik, Türkiyə, üçtərəfli bəyandan irəli gələrək Dağlıq Qarabağ bölgəsində Sülhməramlı Monitoring Mərkəzində müşahidəçi qüvvə kimi iştirak edir. Türkiyə əsgərlərinin Dağlıq Qarabağa göndərilməsi ilə bağlı sənəd TBMM-də də təsdiq olunmuş, buna 4 partiyanın (AKP, CHP, MHP İP) millət vəkili yekdilliklə səs vermişlər. Türkiyə əsgərləri ilk mərhələ-

dılması istiqamətində hərəkətə keçməsi təqdirləyici haldır.

Bizcə, Azərbaycan türkləri də tarixin bu amansız dərsələrindən, xüsusilə də soyqırım faktlarından nəticə çıxarmalı, dostlarını və düşmənlərini bir daha yaxşı tanımalıdırlar. Şübhəsiz, Azərbaycan xalqına qarşı törədilmiş bu soyqırımlarda erməni şovinistləri qədər rus şovinistləri, fransız radikal millətçiləri də mühüm rol oynamışlar. Hər halda, heç vaxt unutmamalıyıq ki,

Hər halda Azərbaycan əsgərinin öz ərazisində terrorçuları təmizləməyə davam etməsi atəşkəsin pozulması deyil, terrorçuların məhv edilməsi olaraq dəyərləndirilməlidir.

bəzi Qarib dövlətləri və Rusiya olmandan ermənilər Türk-Müsəlman soyqırımlarını təkbəşinə həyata keçirə bilməz, Azərbaycan torpaqlarını uzun müddət işğal saxlaya bilməz. Deməli, bugünə qədərki Azərbaycan Türk soyqırımının mahiyyətini dərinlən anlayıb doğru nəticə çıxarmalıdır. Bu o deməkdir ki, biz bu soyqırımlarda yalnız ermənilərin və Ermənistanın deyil, eyni zamanda Rusiyanın və Qərbin də əsas pay sahibi olmasını yaddan çıxartmamalıyıq. Bu bir faktdır ki, vaxtilə Azərbaycan torpaqlarının müəyyən bir hissəsində Ermənistan dövlətini yaradan Rusiya və Qarib dövlətləri yaxın tariximizdə torpaqlarımızın Dağlıq Qarabağ hissəsinin işğal olunmasında fəal oynamaqla yaraşı ikinci bir sünü «erməni dövləti»nin qurulması məsələsində də ikiüzlü siyasətini davam etdirmişdir. Yalnız müzəffər Azərbaycan ordusunun 44 günlük 2-ci Qarabağ Vətən müharibəsi nəticəsində qondarma "Dağlıq Qarabağ" rejimi məhv əsasən edilmişdir.